

P. M.

angående stigningen i seddelomløpet og risikoen for inflasjon.

Fremstillingen er delt i følgende avsnitt:

I. Innledende bemerkninger.

II. Pengemarkedets utvikling.

1. Seddelomløpet.
2. Prisstigningen.
3. Kredittutvidelse til produktive formål.
4. Okkupasjonsmaktens pengeforbruk.
5. Varemangelen i Norge.
6. Tilliten til kronen.

III. Forholdsregler fra norsk side mot inflasjon.

IV. Forholdsregler fra tysk side mot inflasjon i Norge.

I. Innledende bemerkninger.

Som følge av okkupasjonen har vi fått en veldig stigning i seddelomløpet samtidig som vi har fått en stadig større vareknapphet. Begge deler medfører fare for inflasjon.

Jeg vil med engang presisere at ingen i den norske Regjering eller i Partiet nærer noe ønske om at antallet av de tropper som holdes i Norge for landets forsvar skal reduseres, eller at noen av de befestningsarbeider som pågår langs vår lange kyst skal innstilles. Alle er vi klar over nødvendigheten av okkupasjonsmaktens innsats her i landet til forsvar av Europa og dermed også vårt eget land mot bolsjevikene og deres allierte.

Den finansielle utvikling går imidlertid nå så sterkt i ugunstig retning at jeg finner det påkrevet å fremkomme med en redegjørelse for hvorledes den finansielle situasjon er i dag og hvilke midler som bør komme til anvendelse for å motvirke de tendenser til inflasjon som foreligger.

II. Pengemarkedets utvikling.

1. Seddelomløpet i Norge lå i årene 1931 - 1936 omkring 300 - 400 millioner kroner, men begyndte deretter å stige og var pr. 31. august 1939, altså umiddelbart før krigsutbruddet, kommet opp i ca. 505 millioner kroner, et etter våre forhold meget høyt tall.

Etter okkupasjonen er seddelomløpet gått stadig videre oppover. Ved utgangen av 1940 var det således kommet opp i ca. 1.039 mill.kr. og steg i 1941 med ytterligere ca. 489 millioner kroner, til ca. 1.528 millioner kroner. Denne bevegelse er fortsatt i 1942, således at seddelomløpet pr. 30. september 1942 utgjorde ca. 1.921 millioner kroner. Stigningen fortsetter fremdeles, om enn tenpoet synes å ha avtatt litt i den senere tid.

I tiden fra 31. august 1939 til 30. september 1942 (vel 3 år) er seddelomløpet således steget med ca. 1.416 millioner kroner eller ca. 280,4%. Dette blir i gjennomsnitt ca. 38,5 millioner kroner pr. måned eller ca. 7.61%.

Dette er etter norske forhold helt eventyrlige tall. Stigningen i seddelomløpet har også vært meget større i Norge enn i andre land. En hitsetter til sammenligning følgende oppgave (i millioner av vedkomende valuta):

	Norge	Danmark	Finnland	Sverige	Tyskland	England	U.S.A.
	Mill.n.kr.	Mill.d.kr.	Mill.FM	Mill.sv.kr.	Mill.RM	Mill.£	Mill.\$
1939 31.8.39	505	452	2.262	1.126	10.907	530	6.605
1942 30.9.42	1.921	847	8.161 ¹⁾	1.832	22.037	838	13.708

Stigning i							
oct. fra 31.8							
1939 til sept.							
1942.	280.4	87.4	260,8 ¹⁾	62.7	102.0	58.1	107.5

1) til august 1942.

Seddelomløpet er steget mest i Norge (280.4%). Stigningen er endog større enn i Finnland (260.8%), til tross for den veldige påkjennning som krigen har medført for dette land. I Danmark er seddelomløpet øket med henimot 1/3 del og i Sverige bare med bortimot 1/5 del i forhold til i Norge. Økningen av seddelomløpet i Tyskland er ikke mere enn ca. 36% av stigningen i Norge. For England og U.S.A. vedkommende er forholdet ca. 20% og ca. 38%.

Når en skal bedømme seddelomløpet må en også se hen til innskuddene på folio i Norges Bank samt

Stigning i prosent fra august 1939 til juli 1942

	Engrospriser	Leveomkostninger
	%	%
Norge	75,2	46,1 1)
Danmark	91,9	54,2 2)
Finnland	94,9	61,5 3)
Sverige	69,4	45,0
Tyskland	6,5 1)	7,1 4)
England	51,7	29,0 5)
U.S.A.	31,5	10,6

1) til juni 1942.

2) fra juli 1939

3) fra juli 1939 til mars 1942

4) til februar 1942

5) til oktober 1941

Av de nærmeste land skulde Sverige stå litt gunstigere og Danmark og Finnland ugunstigere enn Norge.

Beregninger av leveomkostninger er forøvrig meget usikre i tider som disse.

Det må kunne fastslåes at den voldsomme stigning i seddelomløpet, inntestående på folio i Norges Bank, samt almenhetens innskudd i aksje- og sparebankene ikke i vesentlig grad skyldes prisstigningen.

3. Kredittutvidelse til produktive formål har heller ikke funnet sted under okkupasjonen i vesentlig utstrekning. Etter Bankinspeksjonens månedsstatistikk utgjorde aksje- og sparebankenes samlede utlån pr. 30. juni 1940 ca. 1.621,1 millioner kroner. Disse utlån er pr. 31. august 1942 sunket til ca. 947,3 millioner kroner eller med ca. 41,5%. Norges Banks utlån og diskonteringer utgjorde pr. 8. april 1940 ca. 312 millioner kroner. Utlånene steg noe den første tid etter okkupasjonen og var pr. 31. mai 1940 kommet opp i ca. 421,4 millioner kroner. Senere er utlånene gått stadig nedover og var pr. 31. august 1942 kommet ned i bare ca. 28,5 millioner kroner eller ca. 9% av utlånet pr. 8.4.1940. Det kan således slås fast at stigningen i seddelomløpet ikke skyldes kredittutvidelse til produktive formål.

4. Okkupasjonsmaktens pengeforbruk har vært enormt og intet tyder på at det vil gå nevneverdig ned i den nærmeste framtid.

Pr. 22. oktober 1942 hadde okkupasjons-

Aksje- og sparebankenes innskudd fra almenheten. Disse midler vil kunne trekkes ut, når innskyterne får behov for penge-
ne, og vil så fall medføre en nogenlunde tilsvarende ytterli-
gere forhøyelse av seddelomløpet.

Innskuddene på folio i Norges Bank var den 8. april 1940 (dagen før okkupasjonen) ca. 112,8 millioner kroner. Ved utgangen av 1940 var de kommet opp i ca. 600,8 millioner kroner og pr. 31. desember 1941 i ca. 2.131,8 millioner kroner. Den 31. august 1942 utgjorde folioinnskuddene ca. 2.842,7 millioner kroner. Midler inntestående på folio for okkupasjonsmakten er ikke medregnet i disse tall. I de ca. 28 måneder som var hengått siden okkupasjonen, var innskuddene på folio således steget med ca. 2.594,2 millioner kroner eller ca. det ²³dobbelte. Dette blir i gjennomsnitt ca. 92,7 millioner kroner pr. måned eller ca. 8,2%. Av foliomidlene pr. 31. juli 1942 tilhørte ca. 1.010,9 millioner kroner aksje- og sparebanker samt andre institusjoner og personer, mens ca. 1.530,5 millioner kroner disponertes av staten ved Finansdepartementet (herunder motverdien av statsvekslene ca. 1.129,7 millioner kr.) og ca. 165,6 millioner kroner av clearing instituttet.

Etter Bankinspeksjonens månedsstatistikk utgjorde aksje- og sparebankenes innskudd fra almenheten (på folio, sparevilkår og 6 måneders oppsigelse) pr. 30. juni 1940 ca. 2.458,7 millioner kroner. Disse innskudd er pr. 31. august 1942 steget til ca. 3.849,3 millioner kroner eller med ca. 1.390,6 millioner kroner (ca. 56%).

2. Prisstigningen har, som følge av en gjennomgående effektiv regulering og kontroll, vært forholdsvis moderat. Fra august 1939 til juli 1942 er engrosprisindeksen steget fra 98,4 til 172,4 når engrosprisen i 1938 settes = 100. Dette er en stigning på ca. 75,2 %. Indeksen for leveomkostningene er fra juli 1939 til juni 1942 gått opp fra 100,8 til 147,8 eller med ca. 46,1%. En hitsetter til sammenligning følgende oppgave over engrospriser og leveomkostninger i andre land:

makten hevet følgende beløp i Norges Bank:

Trukket av Reichskommissariat	kr. 204.101.000
Trukket av Wehrmacht	" 5.375.000.000
Motverdi av R.K.K.Scheine	" 233.784.000
Diverse overførslar	" 3.874.000
<u>Ialt disponert i Norges Bank</u>	<u>kr. 5.816.759.000</u>

Herav er etter henstilling fra
Reichskommissar midlertidig dekket
av den norske stat:

12.12.1940	kr. 100.000.000
1.4. 1941	" 50.000.000
19.6. 1941	" 100.000.000
17.1. 1942	" 400.000.000
10.10.1942	" 650.000.000
	<u>kr. 1.300.000.000</u>

Innbetalt av
Clearinginsti-
tuttet

" 151.602.000	" 1.451.602.000
---------------	-----------------

Til debet for Hauptverwaltung der Reichs-
kreditkassen kr. 4.365.157.000

I tillegg til de ca. 5,8 milliarder kroner
som okkupasjonsmakten har trukket i Norges Bank kommer bl.a.
følgende beløp som er utbetalt av statskassen:

1) Kap. 1174, post 1, Eiendommer tatt i bruk av Deutsche Wehrmacht (pr. 30.6.42)	kr. 27.334.607.
2) " " " 2, Eiendommer tatt i bruk av Reichskommissar (pr. 30. 6.42)	" 348.872.
3) " 996, " 6, Erstatninger, leiebeløp, avsnavgodtgjøring	" 10.382.489
4) " 1173, Statsbanenes tilgodehavende av Die Deutsche Wehrmacht pr. 10.7.1942	122.613.024
5) " 1173, Telegrafverkets inntektstap m.m. vedkommende den tyske okkupasjon pr. 30.juni 1942	<u>33.832.998</u>
Tilsammen	<u>kr. 194.511.992</u>

Den norske stats ukentlige forskudd til okku-
pasjonsmakten har i den senere tid (fra 15.8.42. - 22.10.42)
svinget mellom ca. 40 og ca. 59.9 millioner eller gjennom-
snittlig ca. 50 millioner kroner pr. uke. Skal dette fort-
sette på samme måte vil den årlige utgift utgjøre ca. 2,5
milliarder. Da Norges nasjonalinntekt pr. år for tiden kan
anslås til ca. 3,6 milliarder (den samlede antatte inntekt
var i 1941/42 ca. 3.315 millioner kroner), vil dette si at
forskuddene til okkupasjonsmakten nu overstiger 2/3 av nasjonal
inntekten

Dette okkupasjonsmaktens enorme pengeforbruk går til rene konsumsjonsformål, såsom avlønning og forpleining av soldater, militære anlegg, oppkjøp av materiell m.m. Utleggene er - såvidt en har kunnet bringe i erfaring - større enn i noe annet okkupert land i forhold til folkemengden, og ligger spesielt meget høyere enn de tilsvarende utgifter i Danmark, som det ligger nærmest å sammenligne med. Følgen av okkupasjonsmaktens store pengeforbruk er at landets finansielle stilling er alarmerende.

Det er okkupasjonsmaktens nær sagt ubegrensede behov for betalingsmidler som er årsaken til den abnorme stigning i seddelomløpet, folioinnskuddene i Norges Bank og almenhetens innskudd i aksje- og sparebankene.

5. Varemangelen i Norge er nu katastrofal. Våre grossistlagre og detaljlagre og butikker er praktisk talt tomme. Ernærings-situasjonen er betenkelig, særlig i de større byer. I store deler av landet vokser kødannelsene utenfor butikkene i en alarmerende grad. Der kjempes formelig om de varer som kommer til de handlende i løpet av dagen. Ofte hender det at kjøpere som har stått i kø i timevis for å forsøke å skaffe seg livsfornødenheter eller annet, har måttet gå hjem med uforrettet sak.

Den store varemangel skyldes dels nedgang i import og innelandsk produksjon, men den skyldes i vesentlig grad okkupasjonsmaktens store forbruk. Det foregår i virkeligheten en utarmning av landet i en målestokk som savner sidestykke i vårt lands historie. Motposten er "Hauptverwaltung der Reichskreditkassen"'s debetsaldo på forskuddskontoen hos Norges Bank, pr. 22/10 1942 ca. 4,3 milliarder kroner.

6. Tilliten til kronen var lenge forbausende god, men det lar seg ikke nekte, at en viss skepsis etterhånden gjør seg gjeldende. Det er dog frendeles ro om vårt pengevesen.

Etterhvert som alle varer forsvinder og det stadig blir vanskeligere å få kjøpe selv de nødvendigsste livsfornødenheter, må en imidlertid regne med at tilliten til kronen etterhånden kan svikte, og at inflasjonen og den panikk som er uundgåelig forbundet hermed vil komme til å tre stadig tydeligere fram.

Skulde tilliten til den norsk-e krone bryte sammen, risikerer en at inflasjonen kan bre seg også til andre okkuperte land i Vest-Europa og få skjebnesvangre følger.

Stiftelsen Norsk Okkupasjonshistorie 2014
III. Forholdene fra norsk side mot inflasjon.

Det må være klart at de enorme okkupasjonsutgifter og den derav følgende sterke utvidelse av seddelomløpet m.m. innebærer en meget stor fare for inflasjon. En har derfor med de til rådighet stående midler, og i forståelse med okkupasjonsmakten, søkt å motvirke inflasjonstendensen. Det er nu som før hensikten å ta alle formålstjenlige skritt.

Prisregulering og priskontroll blir stadig mere effektiv. En er forberedt på ytterligere å skjerpe priskontrollen i den utstrekning dette ansees påkrevet.

Rasjonering av alle viktigere forbruksvarer er gjennomført og utbygges stadig videre.

Lønnspolitikken er f.t. praktisk talt lønnsstopp og det er meningen fortsatt å holde denne linje.

Statens utgifter søkes mest mulig presset nedover.

Skattepolitikken består i å opprettholde den hårde beskatning og søke å få best mulig kontroll med at all inntekt virkelig kommer under beskatning. Ved forordning av 15.9.1941 ble det gitt bestemmelser om særskilt skatt til staten på inntektsstigning for budsjetterminen 1941/42. Ved lov av 1.10.1942 er det gitt slike bestemmelser for budsjetterminen 1942/43. Ved disse bestemmelser - som kommer tillegg til de vanlige bestemmelser om kommune- og statsskatt - legger staten beslag på en stor del av den inntektøkning i 1941/42 og 1942/43 som overstiger normalinntekten, etter en skala som stiger fra 20% til 80%. Noen økning av skattebyrden er neppe mulig. Vinmonopolavgiften o.l. er øket sterkt. Omsetningsavgiften er nu oppe i 10%.

En søker på denne måte å ta inn igjen i form av skatter og avgifter mest mulig av det unaturlig økede seddelomløp.

Ved opptagelse av store faste og midlertidige lån søker en stadig å sterilisere mest mulig av seddelomløpet.

Det må - i den utstrekning det er mulig - sørges for større tilgang på forbruksvarer til publikum. Dette er en oppgave som tilligger Forsyningsdepartementet. Ved større import, særlig av råmaterialer og halvfabrikata og ved stimulering av den innenlandske produksjon, må det sørges for at publikum i størst mulig utstrekning får noe å bruke sine penger til. De beløp for hvilke man importerer bør om mulig krediteres Hauptverwaltung der Reichskreditkassens konto i Norges Bank.

Skal tilliten til pengenes kjøpekraft opprettholdes må der også være noe å få kjøpt for pengene. Hvis man ikke finner en utvei til å gjennomføre dette, vil tilliten til pengenes kjøpekraft uvegerlig - før eller senere - forsvinne på tross av priskontroll og alle de andre forholdsregler som tas for å motarbeide inflasjonen.

Da faren for inflasjon, på grunn av hva der foran er redegjort for, her i Norge er særlig stor, og visstnok betydelig større enn i de fleste andre okkuperte land, mener jeg der bør legges særlig vekt på at den sivile befolkning i Norge gis anledning til å benytte noe av den overordentlig store kjøpekraft som i forholdenes medfør er skapt til iallfall å kunne kjøpe noe for sine penger.

IV. Forholdsregler fra tysk side mot inflasjon i Norge.

Alle norske bestrebelser for å hindre inflasjon vil dog være mere eller mindre forgjæves, hvis en ikke samtidig kan få rådet bot på selve årsaken til inflasjonsfaren, nemlig okkupasjonsmaktens store pengeforbruk i Norge.

I et tidligere promemoria angående "Die Auslagen der Norges Bank an die Okkupationsmacht" har en bl.a. uttalt:

"Man teilt selbstverständlich die Ansicht des Reichskommissars, dass es von der grössten Bedeutung ist die schädlichen Wirkungen der Kreditausweitung zu bekämpfen, die als Folge der Okkupation zu befürchten sind. Die fortwährende Steigerung im Notenumlauf und in den Einlagen des Publikums bei den Banken ist besonders beunruhigend. Die Möglichkeit einer in das Problem hineingreifende Erleichterung liegt in einer Beschliessung oder Herabsetzung der Geldansprüche der Okkupationsmacht."

At utgiftene er så store skyldes Norges særskilte geo-politiske stilling. Det er i denne forbindelse nok å peke på at det norske fastlands kystlinje (uten hensyn til fjorder og bukter) er ca. 3.400 km., mens kystlinjen fra Danmarks sydgrense til Spania er ca. 4.000 km. Regner en med fjordene, er den norske kyst ca. 22.500 km. Hertil kommer alle øyene som ytterligere forlenger kystlinjen med flere tusen kilometer.

I den krig som pågår utgjør Norges kyst langt mere enn halvparten av Europas front mot vest. Det er Norge som foreløbig må tilveiebringe en vesentlig del av midlene til den militære utbygning av denne veldige kyststrekning og mådene

til underhold av de nødvendige tropper til denne kyststrekningens forsvar. Derneft må man være oppmerksom på at den nordligste del av Europas østfront også ligger like innpå norsk territorium. Endelig vil en henweise til at også Norges grense mot øst - for alle eventualiteters skyld - må være sikret.

En vesentlig del av utgiftene til alt dette bæres av Norge, hvis befolkning utgjør knappe tre millioner mennesker. Av okkupasjonsmaktens samlede forbruk hittil ca. kr. 6 milliarder har den norske stat midlertidig selv dekket ca. kr. 1,6 milliarder. Resten ca. 4,4 milliarder kroner står som foran nevnt som et foreløbig forskudd i Norges Bank.

Det kan neppe være tvilsomt at Norge er det land i Europa som - iallfall økonomisk (wirtschaftlich) og finansielt - bærer det tyngste løft i den nu pågående krig (am Schwersten beteiligt im Kriege ist).

Det er ikke rimelig at et så lite land som Norge skal bære en så stor andel av krigsutgiftene som det nu bærer. Selvom det vesentligste av okkupasjonsmaktens pengeforbruk i Norge betraktes som foreløbige forskudd, så er det allikevel klart at dette store pengeforbruk ikke kan fortsette som hittil uten at folket vil komme til å lide virkelig nød. Dessuten vil isåfall inflasjonen være et faktum om kortere eller lengere tid.

Okkupasjonsmaktens store pengeforbruk må skjæres radikalt ned i den utstrekning dette på noen måte er mulig.

Spørsmålet har fra norsk side gjentagende ganger vært tatt opp med okkupasjonsmakten og det har vært stillet i utsikt at der skulle inntre en bedring. Men utviklingen har fortsatt i samme ugunstige retning og okkupasjonsutgiftene og seddelomløpet har nådd en høyde som er helt avskrekkende.

En vesentlig nedskjæring av okkupasjonsmaktens pengeforbruk skulde såvidt skjønnes kunne oppnåes ved følgende forholdsregler:

1) Det gjennomføres fra tysk side effektiv priskontroll med alle okkupasjonsmaktens innkjøp, entreprenørkontrakter, fraktavtaler m.v., slik at gjeldende norske prisbestemmelser blir befulgt og betaling av overpris bortfaller. Denne må omfatte Wehrmacht, Organisation Todt og sivile tyske firmaer. Her har norske prismyndigheter under de nuværende forhold lite eller intet kunnet utrette. Norske prismyndigheters bistand må kunne gjennomføres f.eks. ved påbud om at alle entreprenørkontrakter, transportkontrakter og leveringsavtaler skal opprettes skriftlig hvor de overstiger et visst beløp, og at det i

Stille vedkommende kontrakter inntas en passus om at kontrakten skal påtegnes godkjenning av norsk prismyndighet før utbetaling (sluttoppgjør) kan finne sted. Dette er allerede i noen utstrekning gjennomført av Organisation Todt's underavdelinger i Nordland fylke, og synes å virke tilfredsstillende.

2) En lignende ordning må etableres ved arbeidsavtaler. Gjeldende norske lønnsbestemmelser må legges til grunn også for arbeider for okkupasjonsmakten, og det må etableres effektiv kontroll med at dette påbud overholdes.

3) Okkupasjonsmaktens behov for levnedsmidler og andre forbruksvarer av enhver art bør ikke tas av de beskjedne norske forråd, men bør i den utstrekning det overhodet er mulig dekkes ved import fra Tyskland.

4) Militære personer bør, i den utstrekning det er mulig, få mest mulig av sin lønn i tysk mynt. Disse penge bør de gis anledning til å sende hjem til Tyskland i spareøyemed eller til pårørende.

5) Militære personer bør også, i den utstrekning det er mulig, få endel av sin lønn i form av "Kantingeld", som igjen kan brukes i kantiner, offiserkasinoer o.l. hvor det som selges mest mulig importeres fra Tyskland. De som ikke ønsker å bruke lønnen på denne måte bør få anledning til å veksle kantinemynten i tysk mynt.

6) Okkupasjonsmaktens pengeforbruk reduseres ved nedsettelse av utgiftene i den utstrekning dette på noen måte er mulig.

Ved siden av en reduksjon av okkupasjonsmaktens forbruk av norsk mynt er det - som foran nevnt - også påkrevet å få igang fra Tyskland og de andre okkuperte områder en større innførsel av alle nødvendige livsfornødenheter, særlig levnedsmidler og råvarer, og halvfabrikata og driftsmidler til industrien og næringslivet ellers. Dette er nødvendig både til dekning av norske behov og til erstatning av okkupasjonsmaktens tidligere forbruk av norske varebeholdninger.

Det er klart at de vanskeligheter som Norge står overfor på mange måter faller i tråd med vanskelighetene i andre okkuperte land. Og man er også klar over at befolkningen i de okkuperte land må finne seg i savn og vanskeligheter. Men når det gjelder de finansielle forhold her i Norge så er faren for inflasjon så stor og konsekvensene av en eventuell inflasjon

i Norge så alvorlige, ikke bare for Norge selv, men også for de øvrige okkuperte land i Vest-Europa og derigjennom kanskje også for Tyskland selv, at det på det innstendigste bør henstilles til okkupasjonsmakten å yte oss den støtte i vårt arbeid med å opprettholde verdien av den norske krone som overhodet er mulig.

Det bør også nevnes at okkupasjonsmaktens store forbruk av norske varer og den prekære vareknapphet for den norske befolkning også spiller en ikke liten politisk rolle, idet det gjør det overordentlig vanskelig å tilveiebringe en mere forståelsesfull innstilling fra befolkningens side overfor okkupasjonsmakten.

O s l o , den 3. november 1942.

Heil og Sæl.

Prytz.

Per von Hirsch.